

Projecte Horta Comunitària de Ca n'Anglada

Community vegetable garden in Ca n'Anglada

Ramon Petit Estrenjer¹

Resum

En aquest article es presenta el projecte d'Horta comunitària de Ca n'Anglada, el seu procés de definició i implantació, i les vicissituds cronològiques per tal que aquest fos i sigui una realitat.

Es posa l'accent en l'aspecte comunitari del projecte, que és on recauen tant els objectius que es plantegen com l'èxit dels resultats obtinguts. Com tot projecte, és viu i està subjecte a l'avaluació contínua, aquest és el repte i alhora la seguretat que ens fa no deixar de regar-lo, adobar-lo i vetllar-lo per les inclemències que el poden fer malbé.

Paraules clau: Comunitari, barri, horta, serveis socials i participació.

Per citar l'article: PETIT ESTRENJER, Ramon. Projecte Horta Comunitària de Ca n'Anglada. *Revista de Treball Social*. Col·legi Oficial de Treball Social de Catalunya, desembre 2014, n. 203, pàgines 130-139. ISSN 0212-7210.

Abstract

This article presents the project of a Community Vegetable Garden in Ca n'Anglada, its definition and implementation process, and the chronological vicissitudes faced for it to become a reality. We emphasize the community approach since the objectives and successful results lay on it. The project is alive and subject to a permanent evaluation, and this is the challenge and also the strength that pushes us to keep on watering it, fertilize it and watch over for the inclemency that may ruin it.

Key words: Community, neighborhood, vegetable garden, social services, participation.

¹ Educador social. Serveis Socials de l'Ajuntament de Terrassa. ramon.petit@terrassa.cat.

Avui és un dia qualsevol a Serveis Socials del barri de Ca n'Anglada de Terrassa. La gent espera el seu torn per ser atesa en un despatx a la primera planta de l'edifici. Uns vindran per primera vegada amb una situació que ben mirat els sobrepassa, d'altres persones ja deuen saber per qui seran ateses i ens seguiran explicant com n'és de difícil la seva situació. Des de l'administració del servei intentaran mantenir l'ordre, que moltes vegades no és gens fàcil, i des dels despatxos buscarem la millor manera de tractar cadascuna d'aquestes situacions.

Després, aquestes persones tornaran a la seva supervivència diària. A afrontar la seva situació particular d'emergència social.

Però avui és 15 de maig del 2013; la data no té res d'especial per a la majoria dels comuns, però resulta que 19 d'aquestes persones que han fet cua van explicar la seva situació i han iniciat processos de treball ajudades i orientades pels professionals del servei. A les 11 d'aquest matí han estat convocades en una sala del centre per donar el tret de sortida a un Projecte.

Seria faltar a la veritat dir que aquest és el moment d'inici d'aquest projecte, ja que aquest és, i sobretot, el moment en què es veuen per primer cop les cares les dues parts fonamentals per al desenvolupament del projecte d'Horta Comunitària de Ca n'Anglada: el plantejament de la proposta i els futurs participants.

Aquestes 19 persones encara no tenen gaires detalls, saben que les seves professionals referents de Serveis Socials del barri les han proposat per participar en un projecte, saben que han treballat amb elles la seva motivació i que aquest projecte encara està en fase de construcció.

Però avui es veuran les cares amb tres persones diferents, les mateixes persones que les han convocat a la sala del centre. Potser a algunes persones les cares els siguin conegudes, per a d'altres siguin cares noves i fins i tot pot ser que alguna persona es trobi el seu referent de Serveis Socials. També compartiran aquest espai inicial amb la resta de participants en el projecte, poden imaginar-se allò que tenen en comú amb el grup que es trobaran, però en el que no poden fallar és que viuen al mateix barri que ells i que totes les persones amb les quals compartiran taula són ateses a Serveis Socials.

Resulta complicat determinar quan comencen els projectes. Per a les persones participants potser fa un mes, però per al servei de ben segur ja fa un any que va començar a caminar.

Avui intentarem que les dues feines se sumin. Els integrants del grup avui sabran que participaran, si volen, en un projecte, que la forma que tindrà serà la d'un hort, que tindrà una proposta organitzativa i que en trauran un benefici. Avui també sabran que encara ens faltaran uns dies, concretament un mes, per tocar terra (en sentit literal), que l'arranjament de l'espai encara no està acabat i que únicament és per aquest motiu, per estrany que els sembli, pel que han estat convocats, per començar a participar en la definició del projecte, de l'espai físic i de l'organització.

Avui sabrem si els interessa la proposta, si estan disposats a tocar terra, a definir conjuntament, a proposar, a discutir, etc. En definitiva, avui sabrem si volen, o no, participar.

El resultat d'aquesta primera trobada: tenim persones dubtoses de la seva parti-

cipació, sobretot de com encaixar el seu “buscar-se la vida” amb alguna cosa que té estructura. També trobem persones que no entenen massa bé el plantejament del projecte, probablement provocat pel mot *comunitari*. Ens encoratja, i molt, descobrir que no hi ha cap persona convocada que rebutgi la proposta. Doncs res a dir, els dubtes i el projecte ja s'aniran treballant, i quedem en iniciar trobades setmanals per anar definint el que serà l'Horta Comunitària de Ca n'Anglada.

El dia d'aquesta trobada inicial no es va explicar amb amplitud d'on naixia la proposta, però per al lector d'aquest article és bo de refrescar, així ens situem en un compte enrere pel llançament d'aquest projecte. Comptem enrere i a veure si després podrem comptar endavant. Som-hi:

Deu, nou, vuit...

Set. Podem fer alguna cosa més amb aquesta gent?

És curiós, però gairebé sempre passa, es té la idea d'un projecte i s'adequa a les persones a les que va dirigit. Aquesta vegada no, no sé si ho podrem dir massa vegades més, però aquesta vegada, i que no serveixi de precedent, el camí seguit va ser l'invers. Des del seu origen, aquest projecte no tenia nom, ni forma. No sabíem si seria una cuina, un taller, o quina metodologia final agafaria; el que sí que sabíem era que havia de donar ocupació, oferir un espai de treball i que la participació en el projecte contemplés alguna contrapartida a la dedicació dels participants; buscar-se la vida demana molt de temps, no se'ls pot prendre aquest temps a les persones a canvi de res.

Teníem clar que volíem oferir algun benefici, alguna aportació més a persones

vinculades a Serveis Socials, sobretot per intentar tractar les seves situacions d'emergència i necessitat des d'una altra perspectiva. Coincidíem, tot l'equip de professionals de Serveis Socials de Ca n'Anglada, en la constatació d'unes dificultats repetides i unes situacions de característiques similars en les persones tractades al servei. Va ser a partir d'aquestes situacions que es va començar a definir el perfil inicial de les persones participants al projecte, que encara no tenia forma.

Pobresa severa era un dels denominadors principals a l'hora de pensar en futurs participants, i consideràvem aquest concepte a partir de les situacions de zero ingressos econòmics. També valoràvem un grau de pobresa quan la situació era d'ingressos insuficients, o sigui, quan el balanç d'ingressos i despeses resultés negatiu o la part que quedés en positiu servís exclusivament per a la subsistència. En aquesta darrera situació ens podíem trobar diferents fonts d'ingressos, principalment les vinculades a subsidis i prestacions (RMI, prestacions de l'INEM, etc.) i al treball submergit, que representava una altra de les fonts d'ingressos. El fet de tenir ingressos no es valorava en negatiu per participar en el projecte, el denominador comú era no ser autosuficient econòmicament. La manca d'ocupació o la desocupació representava un altre denominador, referit aquest criteri tant a la manca d'un lloc de treball com a la dificultat d'ocupació del temps. Es tindria en compte que les persones estiguessin en situació d'atur (de llarga durada, mitja o curta). També es tindria en compte com ocupessin el seu temps, o si per altra banda no l'ocupaven. Es valoraria positivament que les perso-

nes participants mantinguessin oberts circuits de recerca de feina i ocupació del temps, tant si l'objectiu era la subsistència com la formació. Deteriorament; aquest criteri es tenia en compte en referència al deteriorament emocional i físic produït per la manca d'ocupació, d'ingressos i el fet de viure permanentment en una situació de fragilitat. La manifestació visible del desànim, l'esgotament i l'apatia per manca de cobertura de les necessitats bàsiques es valorarien com un dels criteris de participació al projecte. I per últim, la motivació; enteníem la motivació com les ganes de participar. Com a criteris complementaris al de la motivació es tindrien també en compte les experiències prèvies relacionades amb la participació en grups i projectes.

El grup es construiria tenint en compte que hi hagués proporcions entre aquestes dues variables: l'edat, persones compreses entre els 18 i els 65 anys, i dins del grup hi hauria de constar el màxim d'edats diferents. Pel que fa a l'origen, es vetllaria perquè hi hagués representats orígens diferents, per tal de garantir un projecte de diversitat àmplia. Tenint en compte la proporció demogràfica de Ca n'Anglada, que ens donava una divisió percentual en funció de les nacionalitats, es va seguir aquest percentatge per al projecte: persones de nacionalitat espanyola 60%, i d'altres nacionalitats 40%.

Arribat a aquest punt aprofitarem per presentar-vos una mica més el barri i els Serveis Socials del territori. El barri de Ca n'Anglada, situat al districte 2 de la ciutat de Terrassa, alberga 13.793 habitants, amb gairebé un 40% de població de procedència estrangera, és un barri poblat des dels anys 50 fins a la dècada dels 70 per perso-

nes procedents d'altres punts de l'Estat espanyol, i que a partir dels anys 90 acull una forta onada migratòria extracomunitària. Té un percentatge de 15,87% de persones més grans de 65 anys a l'actualitat. El barri va patir un esclat de conflicte xenòfob, que va ser molt mediatitzat, l'any 1999. Del 2004 al 2008, Ca n'Anglada i els altres tres barris que configuren el Districte 2 van desenvolupar un dels primers Plans de Barri de Catalunya. Després van venir els Programes de continuïtat.

Els Serveis Socials de Ca n'Anglada estan formats per un equip de 12 professionals. Ubicats al Centre Cívic Montserrat Roig, la transversalitat amb els equips de professionals d'altres àrees municipals que treballen al districte és continu i intens: policia municipal, tècnics de joventut, participació ciutadana, oficina d'atenció al ciutadà, etc. També ho és amb el conjunt d'associacions i entitats del barri i el districte: esportives, juvenils, d'educació en el lleure, solidàries, sociosanitàries, etc., i evidentment amb la xarxa de recursos i equipaments: escoles, instituts, centres d'atenció socio sanitària, esportius, etc.

I ara, descomptem un grau. Som al sis. Sabem quines o com seran les persones participants, però aquest projecte sense forma és urgent que en prengui. On? Com? **Serà un hort.**

No sabem ben bé qui aposta per aquesta forma definitiva, segurament algú de l'equip, però aquesta forma, sobre el paper, cobria tots els continguts que ens havíem plantejat treballar. El que llavors encara no sabíem era la quantitat de continguts complementaris que el projecte en aquell moment no plantejava i que ens permetria treballar aquesta proposta.

A Ca n'Anglada, com en altres barris de la ciutat i de moltes ciutats, existeixen solars que per diferents motius actualment es troben en desús. Aquest projecte sense forma inicial ens va fer descobrir que també tenia l'objectiu d'oferir un ús per a algun d'aquests solars.

El solar triat va ser, òbviament, al barri, sortosament molt proper, per no dir enganxat, al Centre Cívic Montserrat Roig. El solar està situat a l'Avinguda Barcelona. És un solar de 1.650 metres quadrats, aleshores en desús, sense edificacions i envoltat de tanques, unes condicions que afavorien la reutilització temporal de l'espai per desenvolupar-hi la proposta dels Horts.

I com ho faríem doncs? Per dur a terme aquest projecte inicialment ens vam plantejar tres aspectes metodològics: el treball individual, que serviria per a la selecció de persones i l'adjudicació de les parcel·les. El més interessant que ens aportava, que el projecte i el pla de treball fixat pels professionals de serveis socials es vincuessin, podent fer seguiment de la seva situació dins i fora del projecte, atenent aspectes com la motivació dels participants, el treball de les seves habilitats socials i el reforç en els seus propis itineraris. El projecte també preveia la responsabilització individual de tasques concretes. Les aportacions de les persones havien de fer créixer el projecte i ja des d'un inici es va preveure la seva valoració dins del projecte passat un any.

El Petit grup o Consells es plantejà com una unitat formativa específica i de seguiment del projecte. El petit grup havia d'esdevenir un espai comunicatiu i una unitat de convivència. Es va preveure organitzar aquests petits grups integrant-hi per-

sones amb nivells diferents d'idioma i d'habilitats, i de generacions diferents, per tal de fomentar la cooperació i el suport mutu. Els consells havien de ser el motor real del projecte, la seva funció principal un mitjà per identificar les tasques, dissenyar-les i programar-les per dur-les a terme entre les persones integrants, o sigui, comunitàriament.

Aquesta unitat de treball preveia la proposta, el disseny, la planificació, la calendarització i l'assumpció de les tasques a realitzar i, posteriorment, un cop executades, l'avaluació de les mateixes, tant si es duia a terme per part del Consell, com des del grup gran.

I en darrer lloc l'Assemblea; agrupa tots els/les integrants del projecte, per tal de crear i participar conjuntament, definir les funcions i l'organització de l'espai comú, l'ús de la parcel·la, les formacions i els tallers grupals. Aquest format vetllaria per l'acompliment, revisió i seguiment dels objectius del projecte en general.

Aquest format s'estructurava definint tres espais de treball: plantejament de propostes generals i acceptació, treball en consells (consensuar i validar totes les propostes fetes des dels grups petits) i desenvolupament dels continguts i de les propostes generals. D'aquesta manera l'Assemblea calendaritzava les activitats, feia un seguiment de les programacions i les avaluava, per tal d'iniciar noves propostes, si s'esqueia.

Aquest projecte és una eina més per al treball social al territori, per tal d'abordar situacions personals activament de manera individual i en grup, treballant les relacions en xarxa i potenciant les habilitats socials dels participants. Aquest projecte

ens generà diferents reptes; construir un projecte amb els participants i des de la transversalitat, una projecció cap al treball comunitari i afrontar situacions des d'una dimensió col·lectiva. També fou, i encara és, un repte per a nosaltres plantejar aquest projecte des de l'atenció social activa.

Des de Serveis Socials prenem consciència de la importància que aquesta proposta estigui totalment vinculada al servei, però creiem que cal donar valor i força al treball transversal que comporta i genera amb altres serveis i àrees municipals (Coordinació i Presidència del Districte 2, Medi Ambient) i altres agents (professionals i agents socials) del territori.

El paper de la resta de l'equip de serveis socials durant la implementació del projecte, doncs, ja hem vist que va tenir un protagonisme rellevant en la posada en funcionament, és el de la inclusió en el pla de treball individual i/o familiar dels individus que hi participen. Dit d'una altra manera, la participació en aquest projecte és una eina activa de treball social i intervenció socioeducativa.

Els professionals de referència del projecte reben, per part dels professionals de serveis socials, les indicacions d'aquelles actuacions individuals que cal treballar i/o potenciar. El projecte resideix en tot l'equip, i l'objectiu d'actuació és no doblar funcions, sinó multiplicar el seu abast i ampliar les possibilitats de treball, tenint altres punts de referència i altres punts de contacte amb les persones participants.

Dues cites anuals serveixen per posar en comú amb tot l'equip els resultats i avaluar el projecte. Cada mes i mig els referents del projecte es reuneixen amb

els referents professionals per fer seguiment individualitzat dels participants, posant en comú els diferents punts de vista i reforçant les línies de treball de cada persona i/o família.

Atesa la proximitat geogràfica de l'espai que ocupa el Projecte d'Horta amb els despatxos de Serveis Socials, els professionals de Serveis Socials tenen la facilitat de ser molt presents en l'espai i accessibles als participants.

Hem posat en relleu, al llarg de l'article, molts dels objectius implícits d'aquest projecte, però els més destacats són garantir la cobertura de les necessitats bàsiques i l'ocupació d'aquestes persones. Oferir formació ocupacional específica. Participar i crear un projecte comú i vincular les persones en projectes d'àmbit comunitari.

Pot resultar, com sempre a l'hora de fixar-se objectius, pecar d'excés d'ambició, però i què són si no un somni o un desig? L'operativitat es canalitza en el com; potenciant l'ajuda mútua, oferint ocupació del temps, intercanviant conceptes i idees, generant grups de treball interculturals i intergeneracionals, vinculant-se en processos formatius, vetllant entre totes les persones participants per la cura d'un espai comú, generant grups de treball per tractar habilitats socials i comunicatives i treballant l'autogestió i l'autonomia personal.

En un breu lapse de temps i il·lusió ja havíem creat un monstre, ja demanava més coses de les que donava. Però valia la pena llançar-s'hi.

Cinc, quatre, tres... potser és el moment en què s'acceleren més les coses des de la proposta inicial. El projecte circula, s'amplia i es redefineix.

■ **Cinc, quatre, tres... potser és el moment en què s'acceleren més les coses des de la proposta inicial. El projecte circula, s'amplia i es redefineix.**

No en som del tot conscients, de vegades les coses segueixen el seu ritme però de cop i volta i com per art d'encanteri agafen una velocitat inesperada.

Els factors concrets que van propiciar aquesta acceleració són diversos, en primer lloc comptar amb la proposta, en segon terme començar a moure-la, i en tercer que aquesta proposta agradés. Aquest darrer va ser el desencadenant. Teníem una proposta de projecte que podia interessar a tres departaments, Serveis Socials, Medi Ambient i al mateix Districte 2. En aquest període es decidiran coses tan importants com la ubicació definitiva, l'aportació econòmica per a l'arranjament del solar, l'inici de les obres, i es concretarà un tema fonamental per al desenvolupament del projecte: la figura d'una persona tècnica de l'horta, la qual haurà de combinar coneixements agrícoles amb experiència en l'àmbit social.

Aquest període va tenir factors de rellevància importants, però un dels més destacables va ser que fins al moment era un projecte concebut principalment per a participants masculins. El futur immediat donarà la raó a qui va sostenir que havia de ser plantejat de manera equilibrada des d'una perspectiva de gènere.

L'altre aspecte important d'aquest període és la definició del suport físic del projecte, el disseny de l'hort. El dibuix resultant ens ofería 22 parcel·les familiars

d'uns 40 metres quadrats per a l'autoconsum i una parcel·la comunitària d'uns 300 metres quadrats per a la producció comunitària.

Aquest espai havia d'esdevenir l'expressió del projecte comunitari.

Comencen les obres (gener 2013). Encarem la recta final dos, un...

Si hi ha períodes en els quals tot s'accelera i agafa una volada inabastable, n'hi ha d'altres en què sembla que tot s'alenteix. L'inici de les obres, gran moment i esperat, tot apuntava que en menys de tres mesos la cosa estaria acabada. Per aquest motiu s'inicien els processos de selecció tant de participants com de personal tècnic. Referents de Serveis Socials del barri de Ca n'Anglada en marxa i a falta d'assignació específica per cobrir la plaça tècnica es recorre a la via de pla d'ocupació.

Les obres segueixen el seu curs i es planteja fixar ja la data de reunió amb el grup de participants. La primera proposta és per al març del 2013. Al final, entre unes coses i les altres, la convocatòria del grup participant no va ser fins al dia 15 de maig, i el lliurament de l'obra el 15 de juny.

Des de l'àmbit social tendim a veure gots mig plens, i, a favor del curs del projecte, la possibilitat de disposar d'un tècnic d'horta durant tres mesos ens va permetre definir aspectes del projecte de manera més acurada. Amb els participants també va jugar a favor el retard de l'obra, es va poder plantejar el projecte amb més detall, es va treballar amb ells els conceptes i es va definir la durada d'una persona en el projecte. Es van definir els àmbits de participació i la importància de la vinculació familiar. Es va concretar què s'hi plantaria i es van projectar les futures fei-

nes. Es va poder treballar per la posada en funcionament del projecte i el resultat va ser que les persones participants es van motivar enormement.

Amb tot això ens plantem avui, dia 15 de maig de 2013, en el moment d'explicar al grup un resum assumible d'aquest article, per començar a definir amb ells alguns paràmetres d'aquest projecte, per arribar el més preparats possible al que serà el punt zero. Gran moment, el moment en què **toquem terra** (juny del 2013).

A partir d'aquest dia el futur ens proporcionarà diferents moments, reflexions i valoracions. Les més significatives són:

Tomàquets: ningú no s'ho esperava, però el resultat de les collites fou espectacular.

No ho hauria dit mai ningú, que d'una terra d'aportació en poguessin sortir tants tomàquets. Per què tomàquets? Diguem que és el producte més preuat d'aquest hort.

Però no es pot reduir la producció només als tomàquets, tot s'ha de dir, aquest hort ha produït tant producte d'hivern com d'estiu. Les parcel·les familiars han contribuït a omplir les neveres, a permetre el consum alimentari de producte fresc a les famílies i a valorar les hortalisses des de la seva plantació i creixement fins a la recol·lecció.

Altament necessari per desenvolupar el treball amb la terra hi ha la formació, hem de destacar que hi havia persones que no havien tocat un "xapo" mai a la vida, i que ara per ara són capaces de plantar en un hort particular, fer créixer les plantes, tenir en compte factors com el temps, l'aigua i altres consideracions agràries, també poden treballar el planter, guardar llavors

i fer créixer plantes del no-res; i encara més interessant: han pogut intercanviar, aprendre i compartir tots aquests conceptes. De la llavor a la taula, passant pel rebost, ja que la conserva i altres criteris de manteniment d'aliments també han estat convenientment treballats.

Cada setmana es proposa un espai de formació, un cop per setmana es troba el Consell (format grup petit, hi ha 4 consells) i quinzenalment se celebra l'assemblea. La formació s'imparteix i comparteix de tres maneres diferents: tècnica (aprenentatge de coneixements agrícoles, energètics, ecologistes, climàtics, etc.), mitjançant la descoberta (coneixement d'altres projectes) i les sortides i altres monogràfics formatius (que contempen altres dimensions holístiques de la persona).

Per una altra banda la parcel·la comunitària ens ha ensenyat a treballar conjuntament, a repartir el producte, a valorar les altres feines de l'hort i del projecte, no exempt de conflictes diversos que s'han anat superant.

La temporalització general de les activitats hortícoles ve determinada pel temps, l'època de l'any ens programa un seguit de feines, però fins al moment hem fet això amb l'estructura funcional, els tres espais de participació fixats es repeteixen cada setmana i cada quinze dies es celebra l'Assemblea.

Dimensions no plantejades i col·laterals: pensàvem en un projecte d'activació social, activàvem un projecte de relacions humanes i descobríem mentre fèiem que aquestes relacions saltaven els

■ **Dimensions no plantejades i col·laterals.**

murs del mateix hort. Ben aviat va esdevenir un punt de referència per a veïns i veïnes del barri, probablement motivat per la curiositat, però aquest fet, gràcies a mantenir la porta oberta, va facilitar cada vegada més l'interès i l'acostament de veïnes i veïns del barri. A partir d'aquí es van iniciar intercanvis reals de producte, planter i llavors amb membres de la comunitat.

En una horta d'autoconsum no es pot parlar d'excedents, però en moments de massa producció s'ha fet aportació de productes a un menjador social del barri i a un punt de recollida d'aliments. El que més importància pren és que aquestes decisions siguin proposades pels participants.

Tampoc no hi comptàvem, però els participants d'aquest projecte han sortit als mitjans de comunicació; pot semblar una rucada, però per a aquestes persones, acostumades a viure en un difícil i de vegades exasperant anonim, aquest fet ha tingut molta rellevància, els ha ajudat a reforçar el sentiment de pertinença al projecte i la identitat de ser del barri de Ca n'Anglada.

Potser per qüestions de referència, o per la comoditat en què se sentien molts dels participants, de seguida van començar a superar els límits del projecte, el seu interès en projectes similars, descobrint altres experiències, intercanviant conceptes amb altres iniciatives d'horta i a mostrar i explicar, sense dissimulat orgull, el seu projecte a escoles, entitats, serveis i centres de tipologia diversa que ens sol·licitaven una visita al projecte. Moltes iniciatives noves s'han adreçat a l'Horta Comunitària de Ca n'Anglada per ser formats i assessorats.

El projecte també ha anat de gira, un "bolo" convidat a jornades de pobresa alimentària i un altre en unes jornades d'innovació social. Tenint en compte el títol sota el que se subscriu aquesta sessió, potser sí que hi ha tingut alguna cosa a veure amb la innovació, amb l'apoderament, amb la transmissió, però en cap cas aquesta premissa estava prevista inicialment, podríem considerar-la, per tant, un desencadenant motivador i útil. Entre tots els participants només vam tenir en compte que havíem de fer un projecte del barri i per al barri.

Però el que sens dubte ha anat plantejant aquest projecte a mesura que feia camí, encara des de l'origen, és l'entrada de participants, però també la seva sortida. Aquest no era un tema menor i no vam deixar lloc a la improvisació. Enteníem que no es podia plantejar un final de procés dient adéu i prou. És per això que es plantejà a cadascun dels participants com continuar en un procés de participació en altres iniciatives similars, i fins i tot es motivà la creació de nous projectes. Ara com ara tenim algunes persones col·laborant en altres projectes, i no tantes, però significatives, són les que es troben generant un projecte propi. De moment ens és impossible definir l'abast d'aquestes darreres iniciatives, però aquest conte ja ens l'explicaran un altre dia.

■ No tot són flors i violes, ni tomàquets i carbassons.

No tot són flors i violes, ni tomàquets i carbassons. No és fàcil tirar endavant projectes que depenen de la participació. Les situacions de les perso-

nes amb les quals tractem són fràgils i l'estabilitat és un concepte que a molts els queda molt lluny. El ritme del projecte també està marcat per aquests factors.

El tècnic de l'horta es va plantejar com una figura necessària, i fins al moment no ha sigut possible mantenir-la sempre.

Han passat hiverns i estius, però el projecte ha continuat, poc es pensaven els participants que serien el motor real del projecte, però és i ha estat així.

Ens acostem als dos anys de vida del

projecte, hi han passat 33 famílies, per 22 parcel·les. Algunes de les 22 famílies actuals s'estan acostant al seu moment de marxar, a l'aire hi ha sensació de tristesa, per a alguns s'ha fet llarg, d'altres continuarien, però el que destacàvem a la darrera assemblea celebrada i en el que tots els participants es mostraven d'acord és que el projecte segueix actiu i que com tot allò que s'ha plantat i vist créixer, aquest projecte és viu i creix.

Terrassa, desembre del 2014.

Bibliografia

Projecte actiu en construcció, des de l'experiència personal i professional de totes les persones implicades, sense referències bibliogràfiques clares.

En el procés d'elaboració es van intentar buscar experiències similars i es van visitar alguns projectes. Ens va ajudar molt, però no ho valorem com a documentació directa al projecte. L'estructura i definició del projecte va sorgir de tots els professionals implicats, el tema que ens calia documentar més era l'hortícola, i és en aquest aspecte que sí que es busca documentació i referències clares. El llibre que destaquem és:

- BUENO, Mariano. *El huerto familiar ecológico. La gran guía práctica del cultivo natural*. Barcelona: RBA libros, 1999. ISBN 84-7007.367-2.